

Економічна безпека підприємства: сутнісні характеристики та шляхи зміцнення

Костянтин Новіков

*здобувач I курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Менеджмент»,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Київ, Україна,
e-mail: voltennovikov@gmail.com,
ORCID: 0009-0004-9583-4573*

Економічне становище України тривалий час перебуває під загрозою системних кризових явищ, спричинених розв'язаною російським агресором війною в країні, пандемією Covid-19 та їх наслідками (руйнування інфраструктури, системна міграція робочої сили, відтік «розуму», зниження платоспроможності населення тощо). Тож, функціонування національної економіки характеризується зростанням глобальної економічної нестабільності, під впливом якої перебувають усі без винятку суб'єкти господарювання. У цих складних умовах, коли під загрозою опинилась економічна безпека національних товаровиробників, актуальним є питання дослідження цього поняття та визначення шляхів її зміцнення.

Поняття «безпека» щодо діяльності підприємства є родовим відносно його різновидів, зокрема технологічної, інформаційної, фінансової, екологічної, кадрової, економічної безпеки тощо. Особливої значущості надається економічній безпеці суб'єкта господарювання, як його захисту від зовнішніх несприятливих чинників та умов, що стає основним завданням безпекоорієнтованого управління підприємством.

Категорія «економічна безпека» та її різні складники з'явилися в науковому та практичному обігу в Україні відносно нещодавно. Так, на початку 90-х років минулого століття із здобуттям нашою країною незалежності, формуванням державності, становленням національних, зокрема економічних інтересів набуло вжитку поняття «національної безпеки» (інституційний рівень) та похідне від нього «економічна безпека» підприємства (локальний рівень). Загальне розуміння поняття «безпека» означає відсутність загрози набутим цінностям та остраху, що їм буде нанесено шкоду. Тому, безпеку вважають підґрунтям забезпечення інших базових цінностей, зокрема «добробуту» та «сталого розвитку» і розглядають як основну передумову існування держави, суспільства, організації, індивіда, а її наявність уможливорює збереження певної накопиченої множини базових суспільних цінностей [1].

Компаративний аналіз наукових підходів авторів щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства уможливив визначити два основні напрями її тлумачення [2-4]. Перший – вузький підхід, згідно з яким економічна безпека трактується як стан захищеності підприємства, його здатність своєчасно виявляти та нейтралізувати загрози. Це зумовлено тим, що кожен

суб'єкт господарювання, незалежно від розміру чи галузевої приналежності, стикається з ризиком негативного впливу як із зовні, так і зсередини. Ідеться про загрозу таким ключовим параметрам функціонування підприємства, як конкурентоспроможність, ефективність, стабільність, розвиток тощо. Якщо підприємство вчасно не зреагує на ці виклики, їхня кількість може зростати, що, водночас, призведе до погіршення основних показників фінансово-господарської діяльності та унеможливить досягнення стратегічних цілей.

Другий підхід до трактування економічної безпеки підприємства є більш змістовним. Він охоплює визначення, що ґрунтуються на меті діяльності підприємства, зокрема на досягненні таких ключових цілей, як ефективне використання ресурсів, стійкий та сталий розвиток, стабільність функціонування, конкурентоспроможність [3; 4]. Реалізація цих цілей вимагає чітко визначених параметрів економічної безпеки, які передбачають розробку і впровадження превентивних заходів щодо уникнення загроз, а також забезпечення ефективного виконання економічної функції підприємства.

Водночас, заслуговують на увагу інші підходи до розуміння сутності поняття «економічна безпека» підприємства, які вважаємо не менш значущими. Так, комплексне визначення навів Т. Васильцев, розкриваючи економічну безпеку як такий стан функціонування підприємства, за якого воно та його продукція залишаються конкурентоспроможними на ринку, при цьому забезпечується максимальна ефективність використання ресурсів, інтелектуального, кадрового потенціалу, стабільність діяльності, здатність до стійкого і прогресивного розвитку, а також до протидії негативному впливу внутрішнього й зовнішнього середовища [5]. К. Зіненко та Т. Кобелева пропонують авторське розуміння методологічної сутності економічної безпеки будівельного підприємства, як стану його захищеності, що забезпечує стійке функціонування й досягнення цілей поточної діяльності та розвиток суб'єкта господарювання в перспективі з урахуванням інтересів і взаємодії зацікавлених сторін [6].

Отже, проведений аналіз уможливив підтримати комплексний підхід до тлумачення економічної безпеки підприємства і навести власне бачення цього поняття, як високого рівня захищеності потенціалу суб'єкта господарювання від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих чинників, що забезпечує його конкурентоспроможність у ринковому середовищі, стабільне функціонування та сталий розвиток за допомогою ефективного менеджменту.

Відзначимо, що за більш-менш сприятливих умов ринкового середовища, коли не втручаються такі надзвичайні події, як війна, карантинні обмеження та ін., забезпечення економічної безпеки підприємства має ґрунтуватися на засадах системного, стратегічного підходів, які охоплюють усі сфери його господарювання. Ідеться про системне та систематичне запровадження на підприємстві таких заходів, як:

- постійний моніторинг зовнішнього і внутрішнього середовища, виявлення потенційних ризиків і загроз, а також створення ефективної системи управління ризиками;

- забезпечення фінансової стабільності через оптимізацію грошових потоків, диверсифікацію джерел доходу, створення фінансових резервів і підвищення ліквідності;

- інвестиції в людський капітал, розвиток кадрового потенціалу, захист інтелектуальної власності та формування сильної корпоративної культури;

- диверсифікація видів діяльності підприємства, розширення ринків збуту, впровадження інноваційних цифрових технологій;

- забезпечення правової та інформаційної безпеки, дотримання норм чинного законодавства, захист конфіденційної інформації;

- впровадження екологічних стандартів, дотримання принципів соціальної відповідальності та формування позитивного іміджу підприємства.

Отже, економічна безпека підприємства за таких умов – це не лише реакція на потенційні загрози, а й комплексна стратегія розвитку, яка дозволяє забезпечити стабільне, конкурентоспроможне та ефективне функціонування суб'єкта господарювання в довгостроковій перспективі.

Військові дії в Україні спричинили надскладні умови виробничо-господарської діяльності національних підприємств, в яких системним явищем стало зростання кількості зовнішніх і внутрішніх загроз, що знижує рівень економічної безпеки та суттєво впливає на стабільність, конкурентоспроможність і перспективи розвитку бізнесу. На жаль, для багатьох товаровиробників сьогодні йдеться не про перспективи розвитку, а про реальне виживання через подолання надзвичайних, іноді непереборних руйнівних чинників. У таких умовах життєво необхідними стають такі заходи зміцнення економічної безпеки підприємств, як:

- забезпечення фізичної безпеки активів, зокрема через релокацію виробництва в безпечніші регіони, зберігання резервів, страхування майна;

- диверсифікація постачальників і ринків збуту з метою зниження залежності від нестабільних ланцюгів постачання;

- формування фінансової стійкості за допомогою створення резервних фондів, залучення пільгового фінансування та оптимізації витрат;

- зміцнення кібербезпеки та цифрової стійкості підприємства, зокрема через використання хмарних технологій, резервне копіювання даних і захист ІТ-інфраструктури від кібератак;

- адаптивне управління персоналом із урахуванням воєнного стану, застосування гнучких форматів зайнятості, налагодження ефективних внутрішніх комунікацій та організація психологічної підтримки працівників;

- антикризове стратегічне планування, що передбачає сценарний аналіз ризиків, оновлення бізнес-моделі та перехід до нових напрямів діяльності відповідно до запитів ринку;

- налагодження співпраці з державними, регіональними, міжнародними структурами для отримання фінансової, правової та інформаційної підтримки;

- впровадження інноваційних технологій, автоматизація процесів і гнучке реагування на зміни зовнішнього середовища.

Підсумовуючи зазначимо, що підходи до зміцнення економічної безпеки підприємства варіюють залежно від умов, в яких воно функціонує. У надзвичайних, кризових умовах доцільно оперативно запроваджувати запропоновані заходи з метою усунення деструктивних чинників та збереження економічної безпеки підприємства. Їх застосування в практичній діяльності дозволить товаровиробнику не просто вижити, а й створити потенціал для подальшого відновлення та розвитку в стабільнішому періоді. У більш-менш сталих умовах господарювання посилення економічної безпеки підприємства має відбуватися через розробку і реалізацію відповідної стратегії на засадах системного, стратегічного підходів з метою досягнення бажаного рівня ефективності, конкурентоспроможності товаровиробника у довгостроковій перспективі. У разі виникнення кризових ситуацій у цій стратегії мають бути передбачені певні алгоритми управлінських дій, що дозволять своєчасно їх усунути та запобігти послабленню економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: безпека, національна безпека, економічна безпека, підприємство, військовий стан.

Список використаних джерел

1. Каламбет (Юдіна) С.В., Кириленко Б.О. Економічна безпека як багаторівнева система. *Економіка і суспільство*. 2016. №5. С. 344-349. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/62.pdf.
2. Денисенко М.П., Бреус С.В. Дефініція «економічна безпека» та її розвій в сучасних умовах господарювання. *Theoretical foundations in Economics and Management*. 2022. С.147-154. URL: <https://isg-konf.com/uk/theoretical-foundations-in-economics-and-management/>.
3. Шуміло О.С. Теоретико-методологічні засади управління економічною безпекою підприємств роздрібної торгівлі. Харків: Вид-во «Лідер», 2018. 372 с.
4. Пушкар Т.А., Дяченко К.С. Фактори зовнішнього та внутрішнього середовища економічної безпеки будівельних підприємств у розрізі її функціональних складників. *Вісник ОНУ ім. О. М. Мечникова*. 2017. Т. 22. № 3/56. С. 95-99.
5. Васильцев Т. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.
6. Зіненко К.А., Кобелева Т.О. Економічна безпека підприємства: методологічна сутність та складові формування. *Вісник НТУ «ХПІ» Сер.: Економічні науки*. 2022. №4. С. 9-16. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/274382/269525>.